

Ewa Nekanda-Trepka

Zespół Ekspertów

Ochrona Zabytków 55/1 (216), 73-75

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZESPÓŁ EKSPERTÓW

W drugiej połowie 1992 r. zaistniała potrzeba stworzenia placówki skupiającej rzeczoznawców Ministerstwa Kultury i Sztuki; procedura powoływania ich była właśnie w toku. Pierwszy pomysł lokował Zespół przy Państwowej Służbie Ochrony Zabytków kierowanej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Jednakże wkrótce, w drodze porozumienia pomiędzy ówczesnym GKZ, Tadeuszem Zielniewiczem a dyrektorem Ośrodka Dokumentacji Zabytków, Markiem Konopką, zdecydowano o powstaniu Zespołu Ekspertów przy Ośrodku Dokumentacji Zabytków. Zadaniem tego zespołu miało być doradzanie Generalnemu Konserwatorowi Zabytków oraz służbom konserwatorskim w całej Polsce. Powierzono mi organizację Zespołu Ekspertów d/s Architektury, Urbanistyki i Krajobrazu Kulturowego — formalnie komórka ta powstała 1 stycznia 1993 r. przy Ośrodku Dokumentacji Zabytków. Podstawę materialną Zespołu tworzył majątek przejęty przez ODZ (decyzją Ministra Kultury i Sztuki) po rozwiązaniu wiosną 1992 r. Zespołu Ekspertów Międzyresortowej Komisji d/s Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich (ODZ był likwidatorem tej instytucji).

Zespół Ekspertów został umieszczony w lokalu przy ul. Smolnej 14, użyczonym przez warszawskiego Konserwatora Zabytków. Pokoje wypełniały kilkunastoletnie meble i papiery należące niegdyś do Zespołu Ekspertów Międzyresortowej Komisji. W spadku otrzymaliśmy też komputer, fax, ksero oraz — formalnie — samochód marki Polonez. Uzyskanie go na wyjazdy terenowe było nie lada sztuką. Nad tym wszystkim panowała Małgorzata Łankiewicz, dotychczasowy likwidator poprzedniego zespołu, u nas prowadząca sekretariat i wszystkie sprawy związane z bieżącą działalnością Zespołu Ekspertów.

W Zespole zostali zatrudnieni architekci: Małgorzata Rozbicka — zajmująca się głównie Warszawą oraz kontekstem pomiędzy starą i nową architekturą, Michał Witwicki — doświadczony badacz miast i historyk urbanistyki, Michał Smoktunowicz — łączący politechniczne wykształcenie architektoniczne z wiedzą na temat kształtowania krajobrazu, specjalista od komunikacji Julian Kołodziej oraz historyk sztuki Tadeusz Bernatowicz. Tego ostatniego zastąpił wkrótce jeszcze jeden architekt — Artur Zbiegieni, znający zagadnienia urbanistyczne oraz problematykę zabytków techniki. Funkcja doradców i ekspertów opiniujących, głównie dla Generalnego Konserwatora Zabytków, pasjonowała wszystkich. W Zespole odbywały się dyskusje dotyczące poszczególnych spraw, ale i ogólnych zasad ochrony zabytków. Większość zagadnień dotyczyła urbanistyki i architektury lub budownictwa. Opracowywanie ich wymagało wyjazdów w teren i bezpośredniego zapoznania się z obiektami, stąd szybko pracownicy nawiązali bliskie kontakty ze Służ-

bą Ochrony Zabytków w terenie. Jednocześnie przez cały czas trwały prace nad powołaniem rzeczoznawców MKiS, co w końcu nastąpiło w listopadzie 1993 r. Od tego czasu mogliśmy korzystać z wiedzy blisko 250 rzeczoznawców z różnych dziedzin ochrony zabytków. Przy opracowywaniu opinii Zespół od początku korzystał także z pomocy Regionalnych Ośrodków Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, będących oddziałami ODZ w terenie.

Oprócz wykonywania opinii na potrzeby Generalnego Konserwatora Zabytków (nie tylko na tematy skreśleń lub wpisów do rejestru zabytków, ale również prowadzenia prac konserwatorskich i remontowych czy nowej architektury w historycznym kontekście), Zespół służył doradztwem wojewódzkim konserwatorom zabytków (podległym wówczas Generalnemu Konserwatorowi Zabytków). Organizowane były objazdy po województwach, w trakcie których prowadzono konsultacje na rzecz wojewódzkich konserwatorów zabytków. Pracownicy Zespołu Ekspertów podnosili swoje kwalifikacje biorąc czynny udział w krajowych i zagranicznych szkoleniach, seminariach, konferencjach i targach. Było to możliwe dzięki dobrym kontaktom z The British Council oraz życzliwości ówczesnej dyrekcji, która rozumiała, że podnoszenie naszych kwalifikacji wpływa na jakość wykonywanej pracy. Zespół organizował seminaria i prowadził prace studialne samodzielnie oraz we współpracy z Generalnym Konserwatorem Zabytków. Jeszcze w 1993 r. rozpoczęliśmy prace nad standardem ochrony dóbr kultury na potrzeby planowania przestrzennego na przykładzie Gubina. Prace terenowe razem z nami prowadził Wielkopolski Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego. Przemyślenia wówczas wypracowane mogliśmy wykorzystać w dwa lata później. Wyjazdy w teren mają dużo uroku (poznaje się nowe miejsca i ludzi), ale mają też często wydźwięk smutny. Obserwujemy, jak bezsensownie tracimy te elementy naszego dziedzictwa, które tworzą to, co nazywamy krajobrazem kulturowym. W trakcie pracy spotykamy się z właścicielami zabytków, którzy ich nie chcą i bywają agresywni w stosunku do nas — „ochroniarzy”.

W 1993 r. nawiązaliśmy kontakty z Wasylem Fencurem, dyrektorem rezerwatu w Kamieńcu Podolskim na Ukrainie, i pojechaliśmy tam z wizytą roboczą, aby doradzać w problemach przy odbudowie miasta. Ukraińcy chcieli ofiarować ODZ kamienicę w Kamieńcu, ale skończyło się na podpisaniu na początku roku oficjalnego porozumienia przygotowanego w Zespole Ekspertów pomiędzy generalnymi konserwatorami zabytków Polski i Ukrainy. W porozumieniu tym ODZ został wskazany jako koordynator wszelkich kontaktów.

Wiosną 1994 r. Zespół zorganizował seminarium w Zamościu, z udziałem ekspertów z zewnątrz, dotyczące sposobów zapisania warunków konserwator-

szych w nowym planie zagospodarowania przestrzennego tego miasta, wpisanego na Światową Listę Dziedzictwa. W efekcie uczestniczyliśmy w pracach nad sformułowaniem zapisu, a opracowanie to otrzymało nagrodę ówczesnego ministerstwa budownictwa.

Jeszcze jesienią 1993 r. do Zespołu Ekspertów wpłynęła sprawa skreślenia z rejestru zabytków fabryki fajansu we Włocławku. Pojawił się nowy w naszej nowej rzeczywistości problem likwidacji fabryk, a z nim — niszczenia zabytków przemysłowych. Z zagadnieniem tym, znanym od kilkudziesięciu lat na zachodzie Europy pracownicy Zespołu spotykali się niejednokrotnie w trakcie wyjazdów zagranicznych, stąd pomysł, aby zorganizować międzynarodową konferencję na ten temat. Otrzymała się ona w czerwcu we Włocławku pod patronatem Ministra Przemysłu i Handlu. Jej efektem była publikacja *Rewitalizacja zabytków techniki — nowe życie w starych zakładach przemysłowych*, wydana przy finansowym wsparciu Komitetu Badań Naukowych, która spotkała się z wielkim zainteresowaniem środowiska. Była to próba przeszczepienia na polski grunt nowych idei. Obserwując dzisiejszą popularność rewitalizacji trzeba stwierdzić, że jest to częściowo i nasz sukces, chociaż dla fabryki fajansu, która była wątkiem przewodnim, było już za późno. Jesienią uczestniczyliśmy wraz z pracownikiem Regionalnego Ośrodka we Wrocławiu w Targach Konserwatorskich Denkmal '94 w Lipsku, przywożąc wiedzę o nowych technikach konserwatorskich i powrocie do łask technik tradycyjnych.

W Zespole powstawały opracowania wytycznych konserwatorskich do konkursów architektonicznych. Jeszcze w 1994 r. Małgorzata Łankiewicz awansowała na wicedyrektora ODZ, a do nas przyszła młoda, zaczynająca studia ekonomiczne Agnieszka Witecka, pracująca do dzisiaj, już jako magister, i prowadząca sekretariat.

W roku następnym oprócz wykonywania opinii, co jest do dzisiaj naszą podstawową pracą, podjęliśmy dwa szersze tematy wymagające pilnego rozwiązania. Był to Tum pod Łęczycą, gdzie po naszym alarmie i przygotowaniu raportów na posiedzenia głównej komisji konserwatorskiej podjęto w końcu kompleksowe prace konserwatorskie po wielu latach zaniedbań. Drugim tematem była próba stworzenia standardu ochrony zabytków dla potrzeb planowania przestrzennego odpowiadającego wchodzącej w życie w 1995 r. nowej ustawie o zagospodarowaniu przestrzennym. Zebraliśmy wiele materiałów od ekspertów z zewnątrz i opracowaliśmy pierwszą redakcję. Prace te nie były kontynuowane. Niemniej jednak, nabyte doświadczenia procentowały w dalszej codziennej pracy Zespołu.

Od drugiej połowy 1995 r. systematycznie zwiększające się ze strony GKZ i WKZ zapotrzebowanie na opinie spowodowało skoncentrowanie się na tej podstawowej dla Zespołu działalności. Nad Zespołem zaczęły gromadzić się czarne chmury. W 1996 r. nastą-

piły ograniczenia etatowe. Z Zespołu odszedł Michał Witwicki, będący filarem Ekspertów od 20 lat, na szczęście pozostając naszym bliskim współpracownikiem. Artur Zbiegieni, doświadczony i wszechstronny, zdecydował się na objęcie prowadzenia Pracowni Zabytków Techniki w centrali ODZ. Na szczęście i on służy nam pomocą. Artura zastąpił także architekt — Dominik Mączyński, specjalista od architektury a także konserwacji zabytkowych obiektów drewnianych (od listopada 2001 r. p.o. kierownika Zespołu Ekspertów). Po odejściu na emeryturę Krystyny Rosińskiej, do Zespołu przekazany został prowadzony przez nią sekretariat Międzynarodowego Komitetu Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego (TICCICH). Obowiązek ten spoczął na Julianie Kołodziej. Pod koniec roku zaczęliśmy poważniej myśleć o zrealizowaniu, pozostającego dawno w zamyśle, *Poradnika konserwatorskiego* jako wydawnictwa seryjnego. Na początku otrzymaliśmy pierwszy tekst na temat reklamy w mieście, autorstwa Janusza Nakanda-Trepki.

Z początkiem 1997 r. musieliśmy się przenieść do nowej siedziby przy ul. Mazowieckiej 11. Z początkiem tegoż roku prowadzenie sekretariatu rzeczoznawców zostało przekazane decyzją Ministra Kultury i Sztuki do nowopowołanego Ośrodka Ochrony i Konserwacji Zabytków, a kilka miesięcy później cały Zespół Ekspertów został przeniesiony do tegoż Ośrodka.

Jeszcze w ramach przynależności do ODZ pracownicy Zespołu pojechali pomagać szacować szkody po tragicznej powodzi w lipcu 1997 r. Powstał obszerny raport z Kłodzka na potrzeby sztabu kryzysowego przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Od 1 września 1997 r. Zespół rozpoczął działalność przy Ośrodku Ochrony i Konserwacji Zabytków, chociaż w dotychczasowej siedzibie i ze sprzętami użyczonymi przez ODZ. Nastąpiły też zmiany kadrowe. J. Kołodziej wraz z sekretariatem TICCICH — przeszedł do Zespołu Badań Regionalnych Warszawy i Mazowsza, a M. Smoktunowicz zrezygnował z pracy, pozostając jednak współpracownikiem. Było to bardzo poważne ograniczenie Zespołu, który w tej sytuacji miał tylko trzech pracowników pełnoetatowych i jednego półetatowego. Jednocześnie zmiana podległości pociągnęła za sobą utratę naturalnego zaplecza, jakie Zespół miał w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i jego oddziałach terenowych. W tym czasie w Zespole wykonywane były tylko opinie. Epizod ten trwał niecały rok.

Jesienią 1998 r. Zespół Ekspertów wrócił pod skrzydła ODZ wraz z sekretariatem rzeczoznawców MKiS, ale niestety już w osłabionym składzie. Co prawda do Zespołu wrócił Julian Kołodziej wraz z sekretariatem TICCICH, lecz odtworzenie poprzedniego składu osobowego nie było możliwe z powodu braku etatów. Przy obsadzie faktycznie trzech pełnych etatów merytorycznych (cztery osoby) musieliśmy położyć większy nacisk na współpracę z ośrodkami regionalnymi oraz rzeczoznawcami MKiS. Lata 1999 i 2000 nie przyniosły żąd-

nych przełomów. Brak finansów, etatów i szans na reformę Zespołu — wszystko to powodowało ograniczenie się do opinii. W 2000 udało się wykonać raport dla Generalnego Konserwatora Zabytków w sprawie kopalni Guido w Zabrze, która znalazła się w dramatycznej sytuacji. Próby pracy nad „zdefiniowaniem układu urbanistycznego i konsekwencji prawnych objęcia go ochroną” nie powiodły się, gdyż ze względu na brak w Zespole specjalistów od urbanistyki i krajozbrazu kulturowego większość prac musiałaby być zlecana na zewnątrz.

W 2000 r. opracowane zostały w Zespole nowe zasady powoływania i działania rzeczoznawców Mini-

stra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które po korektach GKZ weszły w życie od 1 stycznia 2001 r. Ponieważ dotychczasowi rzeczoznawcy zostali odwołani, sekretariat zakończył działalność, a ankiety i dokumenty nowych kandydatów zostały przekazane do urzędu Generalnego Konserwatora Zabytków.

W 2001 r. przez Zespół Ekspertów zostało rozpatrzone 248 spraw. Coraz częściej o pomoc proszą wojewódzcy konserwatorzy zabytków i samorządy lokalne, które otrzymały jako swoją kompetencję ochronę zabytków. Staramy się znowu opracowywać raporty i oceny szersze niż to co wynika z danej sprawy.

Ewa Nakanda-Trepka
Kierownik Zespołu Ekspertów
(do października 2001 r.)